

همایش ارتقای کیفیت آموزش

جمهوری اسلامی ایران

وزارت آموزش و پرورش

بر مبنای درک و فهم جهانی

برای زیست بهتر

۲۸ بهمن ماه ۱۳۹۵

تهران

انجمن علمی آموزشی معلمان

فیزیک شهر تهران

بررسی حدود و ثغور آموزش محیط زیست در آموزش های رسمی و غیر رسمی کشور ایران

اشرف السادات شکر باغانی^۱

(۱) انجمن علمی آموزشی معلمان فیزیک شهر تهران

(۲) سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی

چکیده: این مطالعه برگرفته از تحقیقی کتابخانه ای است که با مطالعه مستندات موجود در داخل و خارج کشور و اسناد بالادستی به بررسی حدود و ثغور آموزش محیط زیست در کشور پرداخته است. نتایج نشان می دهد که در حوزه آموزش محیط زیست و حفاظت از محیط زیست در آموزش رسمی و غیر رسمی چندان تلاشی نشده است در حالی که کشور ایران دارای مرزهای دریایی و آب و هوای متنوع است. ضروری است دولت در این حوزه با سیاست گذاری های لازم ورود کند.

کلمات کلیدی: آموزش با کیفیت، محیط زیست، آموزش رسمی، آموزش غیر رسمی.

۱. مقدمه

افزایش تعهداتشان نسبت به آموزش مردم در مورد نیاز به ایجاد آینده ای پایدار و خلق شهروندانی توانا برای انجام آن تلاش کنند [۱]. علاوه بر این، ارزیابی ها و مطالعات اخیر در مورد اقدامات عاجل در تحقق اهداف توسعه پایدار، به آموزش به عنوان اولویت شماره یک تاکید دارند [۲]. محیط زیست نیز به عنوان یکی از مولفه های اصلی توسعه پایدار از این قاعده مستثنا نیست و استفاده از سازوکارهای آموزشی در حفاظت از آن سهم بسیار مهمی خواهد داشت. البته این تکاپوی بین المللی در راستای افزایش تعداد سیاست گذاری ها و طرح های آموزش محیط زیست و همچنین آموزش برای توسعه پایدار تا حدودی به کنفرانس نشست زمین در ریودژانیرو برزیل برمی گردد که در سال ۱۹۹۲ برگزار

در سال های اخیر، آموزش محیط زیست به یک اولویت در حال رشد در سطح محلی، ملی و بین المللی تبدیل شده است. زیرا که اعتقاد بر این است که مشکلات محیط زیستی نمی توانند حل شوند، مگر اینکه آموزش های محیط زیستی با موفقیت انجام شود. نقش اصلی آموزش محیط زیست در پرورش ارزش ها و همین طور مهارت های لازم برای تحقق اهداف گسترده تر توسعه پایدار می باشد که با اقدام اخیر سازمان ملل متحد در نامگذاری دهه آموزش برای توسعه پایدار (سال های ۲۰۰۵ - ۲۰۱۴ میلادی) این موضوع اهمیت بیش تری پیدا کرده است. در واقع، سازمان ملل متحد از تمامی کشورهای عضو دعوت کرده که در دهه توسعه پایدار برای

همایش ارتقای کیفیت آموزش

انجمن علمی آموزشی معلمان

بر مبنای درک و فهم جهانی

جمهوری اسلامی ایران

فیزیک شهر تهران

برای زیست بهتر

وزارت آموزش و پرورش

۲۸ بهمن ماه ۱۳۹۵

تهران

دسترسی به آموزش با کیفیت در محیطی امن، مفرح و مشوق حق همه کودکان است. در طول سال های گذشته ایران گامهای بزرگی در جهت ایجاد فرصت های آموزش برای همه کودکان برداشته است. در این راستا دولت در مناطق روستایی و دورافتاده مدرسه ساخته، آموزش دختران را ترویج کرده و مراکز خدمات آموزش جایگزین مانند مدارس سیار برای کودکان عشایر ایجاد کرده است. دولت ایران همچنین کیفیت یاد دهی و یادگیری را ارتقا داده است. آموزش با کیفیت به کودکان برای رسیدن به حداکثر ظرفیت شان در تمامی جنبه های زندگی کمک می کند. به منظور دسترسی همه کودکان به آموزش با حداقل کیفیت، در بهمن سال ۱۳۹۰ (۲۰۱۲) دولت با هدف تغییر سیستم آموزشی در تمامی زمینه ها، دست به اصلاح اساسی سیاست آموزشی کشور زد.

در این راه یونیسف برای اجرای مدل ایرانی طرح موفق مدارس دوستدار کودک با وزارت آموزش و پرورش همکاری می کند. این مدل، رویکردی همه جانبه برای ترویج امنیت فیزیکی و روحی کودکان، رشد ذهنی و اجتماعی و بهبود وضع تغذیه و بهداشت آنان در محیط مدرسه است [۵].

۳- آموزش محیط زیست

تاکنون تعاریف بسیاری از آموزش محیط زیست ارائه شده است که اغلب دارای نکات مشابه می باشند. اولین تعریف از آموزش محیط زیست که در کنفرانس اتحادیه بین المللی حفاظت از طبیعت در نوادای امریکا عبارت است از: فرایند شناسایی ارزش ها و توضیح مفاهیم با هدف ایجاد مهارت ها و نگرش های ضروری برای درک و احترام به روابط متقابل میان انسان، فرهنگ او، و محیط زیست پیرامون اوست.

آموزش محیط زیست همچنین فعالیت هایی اعم از تصمیم گیری و خودالقایی قوانین رفتاری مرتبط با کیفیت محیط زیست را در بر می گیرد [۵].

گردید. در این کنفرانس بیانیه ای منتشر گردید به نام دستورکار ۲۱ که در فصل ۳۶ آن کشورهای عضو را به اجرای برنامه های آموزش برای توسعه پایدار و افزایش آگاهی های محیط زیستی فراخوانده است.

"دستیابی به آگاهی محیط زیستی و توسعه در تمام بخش های جامعه در سطح وسیع جهانی، تلاش برای دسترسی به آموزش محیط زیست و توسعه همانند آموزش عمومی، به تمامی مردم از سن دبستان تا بزرگسالی و برای ترویج یکپارچگی مفاهیم محیط زیست و توسعه از جمله جمعیت شناسی، در همه برنامه های آموزشی، به ویژه تجزیه و تحلیل علل مسایل عمده محیط زیست و توسعه در یک بستر محلی، ترسیم بهترین شواهد علمی موجود و منابع مناسب کسب دانش" [۳].

همچنین، اهداف آموزش محیط زیست و آموزش برای توسعه پایدار در نشست ژوهانسبورگ افریقای جنوبی در سال ۲۰۰۲ نیز مورد تاکید قرار گرفت. از نظر نشست ژوهانسبورگ معضلاتی چون تخریب محیط زیست منوط به وجود پیش زمینه هایی همچون ایجاد حکومت داری مطلوب و آموزش است [۴]. در پی رویدادهای مذکور و بسیاری دیگر، ضرورت یک نهضت آموزشی با انگیزه تغییر در نگرش و رفتار نسبت به محیط زیست تقویت گردید. لذا، بسیاری از کشورها اقدام به تصویب قوانین و همچنین توسعه سیاست ها و برنامه های اجرایی و چارچوب های قابل توجهی نمودند. به عنوان مثال، استرالیا، امریکا، سوئد، افریقای جنوبی و غیره از پیشگامان این عرصه می باشند.

۲- آموزش با کیفیت

همایش ارتقای کیفیت آموزش

انجمن علمی آموزشی معلمان

بر مبنای درک و فهم جهانی

جمهوری اسلامی ایران

فیزیک شهر تهران

برای زیست بهتر

وزارت آموزش و پرورش

۲۸ بهمن ماه ۱۳۹۵

تهران

۵- سیاست‌های محیط‌زیستی در ایران

فعالیت‌های بسیاری در زمینه آموزش محیط‌زیست توسط کشورهای مختلف صورت گرفته است؛ در کشور ما نیز از سالیان پیش بحران‌های محیط‌زیستی جز دغدغه‌ها و نگرانی‌های مسئولان و علاقه‌مندان مسایل محیط‌زیستی شده است. از همین رو در بخشی از برنامه‌های توسعه کشور نیز به مسأله محیط‌زیست توجه شده است [۸].

به عنوان مثال، بعد از انقلاب اسلامی برای اولین بار در سال ۱۳۵۸ در قانون اساسی ایران یک اصل به محیط‌زیست تعلق گرفت. در اصل پنجاهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران آمده است: «حفاظت محیط‌زیست که نسل امروز و نسل‌های بعد در آن حیات اجتماعی رو به رشدی داشته باشند را وظیفه عمومی تلقی می‌کند و فعالیت‌های اقتصادی و غیر آن که با آلودگی محیط‌زیست یا تخریب غیرقابل جبران آن ملازمه پیدا کند را ممنوع کرده است». همانطور که ملاحظه می‌شود، این اصل علاوه بر طرح موضوع توسعه پایدار و حفاظت از محیط‌زیست و همچنین ارجحیت آن بر توسعه اقتصادی، بر همگانی بودن آن (وظیفه عمومی) تأکید کرده است. بدین ترتیب، نقش برنامه‌های آموزشی همگانی برای جلب مشارکت مردم در حفاظت از محیط‌زیست اهمیت پیدا می‌کند.

متأسفانه در برنامه اول و دوم توسعه، محیط‌زیست به جایگاه و اهمیتی که بایستی در برنامه‌های توسعه برخوردار باشد، دست نیافت، اما فصل دوازدهم برنامه سوم توسعه تحت عنوان «سیاست‌های محیط‌زیستی» در قالب دو ماده ۱۰۴ و ۱۰۵ به حوزه فعالیت‌های فرابخشی به مسأله محیط‌زیست می‌پردازند. موضوعات حفاظت از منابع طبیعی، پیشگیری از آلودگی‌های به ویژه در کلان‌شهرها، وارد کردن ملاحظات محیط‌زیستی در

فلسفه آموزش محیط‌زیست، افزایش میزان آگاهی درباره بقای نوع بشر و ارتقای کیفیت زندگی انسان و ارتباط او با محیط‌زیست است تا بتواند مسایل مختلف محیط‌زیستی را درک کند و ارزش‌ها و نگرش‌های مثبتی را برای حفاظت از محیط‌زیست کسب نماید؛ به طوری که هر فرد به تنهایی یا به طور گروهی بتواند در حل مشکلات محیط‌زیستی اقدام یا از بروز آن‌ها جلوگیری کند [۶].

۴- اهداف آموزش محیط‌زیست

در بیانیه تفلیس که در سال ۱۹۷۷ برگزار گردید، اهداف آموزش محیط‌زیست به شرح ذیل آمده است [۷]:

- ترویج آگاهی واضح و نگرانی درباره وابستگی‌های متقابل اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و محیط‌زیستی در مناطق شهری و روستایی؛
- فراهم کردن فرصت‌هایی برای کسب دانش، ارزش‌ها، نگرش، تعهد و مهارت لازم برای حفاظت و بهبود محیط‌زیست؛
- ایجاد الگوهای جدید رفتاری نسبت به محیط‌زیست در افراد، گروه‌ها، و جامعه به عنوان کل.

با توجه به اهمیت آموزش محیط‌زیست در سطح بین‌المللی و تأکید بسیار بر آن، سؤال این است که آموزش محیط‌زیست در کشور ایران در چه وضعیتی قرار دارد؟ چالش‌ها و فرصت‌های پیش‌روی کشور در تحقق اهداف محیط‌زیست چه هستند؟ از حیث ضرورت و اهمیت این پژوهش می‌توان به این نکته اشاره نمود که کشور ایران در زمینه آموزش‌های محیط‌زیستی چه به لحاظ قانونی و چه به لحاظ برنامه‌های اجرایی در چه سطحی قرار دارد؟ و در نهایت، راهکارهایی برای بهبود نظام آموزش محیط‌زیست در کشور ایران ارایه گردد.

همایش ارتقای کیفیت آموزش

انجمن علمی آموزشی معلمان

بر مبنای درک و فهم جهانی

جمهوری اسلامی ایران

فیزیک شهر تهران

برای زیست بهتر

وزارت آموزش و پرورش

۲۸ بهمن ماه ۱۳۹۵

تهران

اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، آیین‌نامه اجرایی مربوط را با پیشنهاد شورای عالی حفاظت محیط‌زیست به تصویب هیئت وزیران برساند. کلیه دستگاه‌های ذی‌ربط، رسانه‌های دولتی و صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران ملزم به اجرای برنامه‌های آموزشی بدون دریافت وجه موضوع این ماده قانونی می‌باشند.

ب: نظام اطلاعات محیط‌زیستی کشور را در سطوح منطقه‌ای، ملی و استانی تا پایان سال اول برنامه چهارم ایجاد نماید تا زمینه پایش، اطلاع‌رسانی و ارزیابی محیط‌زیستی فراهم گردد. دستگاه‌های ذی‌ربط مکلف‌اند، در تدوین و اجرایی نمودن این نظام همکاری نمایند» [۹].

می‌توان گفت محیط‌زیست در برنامه توسعه چهارم توسعه تا حدی جایگاه واقعی خود را در برنامه یافته و از حاشیه به متن آمده است. زیرا که به لحاظ کمی و همچنین کیفی نسبت به برنامه سوم توسعه ارتقا یافته است. به لحاظ کمی، یک بخش از شش بخش برنامه چهارم به «حفظ محیط‌زیست آمایش سرزمین و توازن منطقه‌ای» پرداخته است. علاوه بر این به مبحث آموزش محیط‌زیست و ارتقای آگاهی‌های عمومی در این برنامه توجه ویژه‌ای مبذول شده است که اقدام امیدوارکننده‌ای به شمار می‌آید.

برنامه پنجم توسعه کشور نیز حاوی سه بخش و جمعاً ۱۳ فصل می‌باشد. فصل توسعه منطقه‌ای در قالب سه موضوع آورده شده است که ۷ ماده آن درباره محیط‌زیست است.

ماده‌های ۱۸۴، ۱۸۵، ۱۸۷، ۱۸۸، ۱۸۹، ۱۹۰، ۱۹۱، ۱۹۲، ۱۹۳

به محیط‌زیست مرتبط می‌باشند، اما ماده ۱۸۹ این برنامه چنان است که:

تصمیم‌گیری‌های کشور، مشارکت‌های مردمی در حفظ محیط‌زیست و توانمندسازی سازمان حفاظت محیط‌زیست و ارزیابی محیط‌زیستی پروژه‌های بزرگ را شامل می‌شود. از نکات مهم قانون برنامه سوم توسعه، بند ب ماده ۱۰۴ می‌باشد که با هدف گسترش مشارکت‌های مردمی و اعطای امور به مردم در قالب «سازمان‌های غیردولتی حامی محیط‌زیست و منابع طبیعی» پیش‌بینی شده است.

برنامه چهارم توسعه کشور حاوی ۱۶۱ ماده و ۳۴ تبصره و ۹ ضمیمه است. به طور کلی دارای ۶ بخش عمده و ۱۵ فصل می‌باشد. تخصیص یک بخش از شش بخش (بخش دوم) تحت عنوان «حفظ محیط‌زیست، آمایش سرزمین و توازن منطقه‌ای» و فصل پنجم همین بخش به حفظ محیط‌زیست، نشانگر اهمیت این موضوع در برنامه چهارم کشور است. ماده‌های ۵۶، ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۲، ۶۳، ۶۴، ۶۵، ۶۶، ۶۷ و ۶۸ به طور مستقیم با محیط‌زیست ارتباط دارند، اما در ماده ۶۰ این برنامه آمده است:

«دولت موظف است، به منظور تقویت و توانمندسازی ساختارهای مرتبط با محیط‌زیست و منابع طبیعی، سازوکارهای لازم را جهت گسترش آموزش‌های عمومی و تخصصی محیط‌زیست، در کلیه واحدهای آموزشی و مراکز آموزش عالی، حمایت از سرمایه‌گذاری در بخش محیط‌زیست و منابع طبیعی، ایجاد تقویت ساختارهای مناسب برای فعالیت‌های محیط‌زیستی، در دستگاه‌های اثرگذار بر محیط‌زیست، تنظیم و برقرار نماید».

در ماده ۶۴ برنامه چهارم توسعه نیز نشان داده شده:

سازمان حفاظت محیط زیست، مکلف است:

الف: در راستای ارتقای آگاهی‌های عمومی و دستیابی به توسعه پایدار به منظور حفظ محیط‌زیست و با تأکید بر گروه‌های اثرگذار و اولویت‌دار از ابتدای برنامه چهارم توسعه

همایش ارتقای کیفیت آموزش

انجمن علمی آموزشی معلمان

بر مبنای درک و فهم جهانی

جمهوری اسلامی ایران

فیزیک شهر تهران

برای زیست بهتر

وزارت آموزش و پرورش

۲۸ بهمن ماه ۱۳۹۵

تهران

ماده ۲۳: «سازمان ترتیبی اتخاذ خواهد نمود که با همکاری مراجع ذیربط در برنامه‌های درسی دوره‌های ابتدایی- راهنمایی- متوسطه و عالی مسایل مربوط به لزوم و نحوه حفظ و بهسازی محیط‌زیست گنجانده شود.»

ماده ۲۴: «سازمان می‌تواند با تصویب شورای عالی و کسب اجازه از مراجع قانونی مربوط جهت آموزش موسسات و آموزشگاه‌های خاصی در زمینه حفاظت و بهسازی محیط‌زیست دایر نماید.»

ماده ۲۵: «سازمان می‌تواند در صورت درخواست سازمان‌ها و موسسات کشور اعم از دولتی و خصوصی در زمینه آموزش کارکنان آنها نسبت به تهیه و تنظیم و اجرای برنامه‌های آموزشی مربوط به مسایل حفاظت و بهسازی محیط‌زیست اقدام نماید.»

ماده ۲۶: «به منظور جلب نیروی انسانی متخصص سازمان می‌تواند به دانشجویان برجسته ایرانی که در دانشگاه‌ها و موسسات عالی آموزشی داخل و خارج از کشور در رشته‌های مورد نیاز سازمان به تحصیل اشتغال دارند، با توجه به قانون تأمین وسایل و امکانات تحصیل اطفال و جوانان ایرانی مصوب مرداد ماه ۱۳۵۳ و آیین‌نامه اجرایی آن سالانه تعدادی بورس تحصیلی اختصاص دهد.» با تصویب این قانون تمام مسئولیت آموزش‌های محیط‌زیست بر دوش سازمان حفاظت محیط‌زیست بود و این سازمان بود که آحاد و طبقه‌های مختلف اجتماعی را آموزش می‌داد [۱۱].

اما بند ۸ شورای عالی حفاظت محیط‌زیست، سازمان‌های مسئول آموزش محیط‌زیست را طی مصوبه‌ای در سال ۱۳۷۴ گسترش داد؛ در بند ۸ این مصوبه آمده است:

ماده ۱۸۹ برنامه توسعه پنجم تکرار ماده ۶۴ برنامه توسعه چهارم می‌باشد. ضمن اینکه ماده جدیدی در رابطه با آموزش محیط‌زیست در برنامه جدید لحاظ نشده است.

با مرور قانون اساسی و برنامه‌های پنج‌گانه توسعه کشور که تاکنون تدوین شده‌است، سیر تکاملی قوانین برنامه‌ای را می‌توان به وضوح مشاهده کرد، اما آنچه که جای بحث دارد این است که به چه میزان این قوانین عملاً اجرا می‌شود و مدیریت کشور ما بر محیط‌زیست و منابع طبیعی چگونه است؟ اما این‌گونه به نظر می‌رسد که علی‌رغم وجود چنین قوانینی، در چند دهه اخیر محیط‌زیست آن‌چنان که شایسته است مورد توجه قرار نگرفته است. در واقع، عدم توجه کافی و عدم اتخاذ تدابیر موثر در حوزه محیط‌زیست، فجایع و بحران‌های محیط‌زیستی بسیاری را در مناطق مختلف کشور در پی داشته است. لذا، وضعیت نامناسب محیط‌زیست ایران قبل از هر چیز متوجه دولت است. یکی از ابزارهای پیش‌روی دولت در زمینه حفاظت از محیط‌زیست آموزش اقشار مختلف است، چرا که جهان فردا را آموزش امروز می‌سازد [۱۰].

علاوه بر قانون اساسی و برنامه‌های توسعه، قانون حفاظت و بهسازی محیط‌زیست موضوع اجرای برنامه‌های آموزشی به منظور ارتقای فرهنگ عمومی حفظ و بهسازی محیط‌زیست را پیش‌بینی کرده است. فصل پنجم آیین‌نامه اجرایی قانون حفاظت و بهسازی محیط‌زیست مصوب ۱۳۵۴ در قالب ۵ ماده به آموزش محیط‌زیست پرداخته که عبارتند از:

ماده ۲۲: «سازمان به منظور تنویر و هدایت افکار عمومی در زمینه حفظ و بهسازی محیط‌زیست برنامه‌های آموزشی خاصی را تنظیم و به مرحله اجرا خواهد گذاشت.»

همایش ارتقای کیفیت آموزش

انجمن علمی آموزشی معلمان

بر مبنای درک و فهم جهانی

جمهوری اسلامی ایران

فیزیک شهر تهران

برای زیست بهتر

وزارت آموزش و پرورش

۲۸ بهمن ماه ۱۳۹۵

تهران

شهرسازی، ارتباطات و فناوری اطلاعات، سازمان‌های صدا و سیما و معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رییس‌جمهوری تشکیل داده تا با همکاری و تعامل با یکدیگر به تدوین برنامه عمل ارتقای آگاهی‌های محیط‌زیستی در میان گروه‌های مخاطب بپردازد. ماحصل این کارگروه «برنامه جامع آموزش همگانی محیط‌زیست» می‌باشد که بر این نکته تأکید دارد «همه ارگان‌ها و نهادهای مسئول آموزش در کشور در حوزه و حدود خود با استناد به دستور کار ۲۱، اهداف آموزش برای همه، سند اجلاس جهانی ژوهانسبورگ، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و مصوبه ۱۳۷۴ شورایعالی حفاظت محیط‌زیست در قبال آموزش محیط‌زیست مسئول هستند». علاوه بر این، در این کارگروه ضمن تشریح تنوع آموزش‌دهندگان، مخاطبان (رسمی و غیررسمی) و شیوه‌های (دیداری، شنیداری، نوشتاری) آموزش محیط‌زیست و ذکر اقدامات لازم و یا اجرا شده و همچنین چالش‌های موجود در برابر هریک از آنها، بر ضرورت تلفیق برنامه‌های آموزشی و ایجاد انسجام و هماهنگی در برنامه‌های بخشی و ملی تأکید شده است.

۶- فرصت‌های پیش روی آموزش محیط‌زیست در

ایران

اخیراً در سازمان حفاظت محیط‌زیست و دفتر تالیف سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی اقدام به برگزاری نشست‌هایی کرده و تفاهم‌نامه‌هایی را امضا کرده‌اند. هدف از تنظیم تفاهم‌نامه مزبور تدوین و اجرای متون محیط‌زیستی در مقاطع مختلف تحصیلی است. در واقع، این دو سازمان درصدد تلاش برای پر کردن خلاءهای موجود در زمینه آموزش‌های جایگاه ویژه دین و مذهب در بین اقشار مختلف در کشور، فرصتی است که از آن می‌توان برای ترویج و احیای آموزش محیط‌زیستی

۱-۸- شورای فرهنگ عمومی، برنامه آموزش محیط‌زیستی عموم مردم را از طریق رسانه‌های گروهی، صدا و سیما، مطبوعات و مجلات تهیه کند.

۲-۸- شورایعالی آموزش و پرورش برنامه‌های آموزش محیط‌زیستی را در مقاطع تحصیلی ابتدایی و متوسطه و همچنین مراکز تربیت معلم تهیه کند.

۳-۸- شورایعالی برنامه‌ریزی دروس دانشگاهی برنامه‌های آموزش محیط‌زیست را در سطوح زیر تدوین کند: الف) برنامه آموزشی در سطح لیسانس محیط‌زیست. ب) دروس محیط‌زیستی برای رشته‌های مرتبط با محیط‌زیست نظیر پزشکی و رشته‌های مهندسی عمران، شیمی، گروه‌های مهندسی، شهرسازی و معماری و غیره. ج) برنامه‌های آموزشی در سطح کارشناسی ارشد و دکترای محیط‌زیست.

۴-۸- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور برنامه آموزش محیط‌زیستی برای تصمیم‌گیران و برنامه‌ریزان را تهیه کند.

در عین حال، طبق برنامه چهارم و پنجم توسعه کشور، درکلیه دستگاه‌های ذیربط، رسانه‌های دولتی و صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران ملزم به اجرای برنامه‌های آموزشی بدون دریافت وجه موضوع این ماده قانونی می‌باشند». لذا این برنامه‌ها بر توزیع مسئولیت آموزش محیط‌زیست بین سازمان‌های مختلف تأکید می‌کند و از این منظر نوعی تعامل بین بخشی را صورت‌بندی می‌کند. در راستای تحقق این امر

در سال ۱۳۸۸، هیأت وزیران کارگروهی با مسئولیت سازمان حفاظت محیط‌زیست با عضویت نمایندگان تام‌الاختیار وزارتخانه‌های علوم و تحقیقات و فناوری، آموزش و پرورش، جهاد کشاورزی، صنایع و معادن، نفت، نیرو، فرهنگ و ارشاد اسلامی، کشور، بهداشت و درمان و آموزش پزشکی، مسکن و

همایش ارتقای کیفیت آموزش

انجمن علمی آموزشی معلمان

بر مبنای درک و فهم جهانی

جمهوری اسلامی ایران

فیزیک شهر تهران

برای زیست بهتر

وزارت آموزش و پرورش

۲۸ بهمن ماه ۱۳۹۵

تهران

بهره‌گرفت. به زعم محرم‌نژاد و حیدری این امر نه تنها به ارتباطات بین انسان و طبیعت معنا می‌بخشد، بلکه باعث می‌شود این ارتباطات، آرمان‌ساز، شورانگیز و تعهدآور گردد [۱۲].

۷- چالش‌های پیش روی آموزش محیط‌زیست در

ایران

توجه به توسعه اقتصادی یکی از عوامل تعیین‌کننده در اتخاذ تصمیمات دولت‌هاست، لذا تقدم حفظ محیط‌زیست در عمل با مشکل مواجه می‌گردد. در نتیجه توسعه پایدار به نظر دست‌نیافتنی‌تر جلوه می‌کند. همچنین، عدم آگاهی یا باور محیط‌زیستی تصمیم‌سازان موجب بی‌تفاوتی آن‌ها در مورد اهمیت حفاظت از محیط‌زیست می‌گردد. به عبارتی، این امر نه تنها منجر به تصمیم‌گیری‌های ضعیف و مضر برای محیط‌زیست می‌گردد، بلکه آموزش‌های محیط‌زیستی در حوزه مدیریتی آن‌ها امری همچنان مغفول باقی می‌ماند.

موضوع محیط‌زیست و آموزش محیط‌زیستی در اسناد برنامه‌ریزی و استراتژی‌های آموزشی کشور موضوعی مغفول به نظر می‌رسد. تدوین سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در آذرماه ۱۳۹۰ و اعلام این وزارتخانه مبنی بر ایجاد تغییرات در نظام آموزشی در ابتدا این نوید را می‌داد که مسئولان شاید این بار محیط‌زیست و آموزش محیط‌زیست را در سیاست‌های آموزشی خود گنجانده باشند. با این حال، صرفاً یک‌بار در راهکار ۸-۸ این سند به حفظ و پاکیزگی محیط‌زیست پرداخته است [۱۳]، اما این توجه کافی و درخور نیست. زیرا که آموزش محیط‌زیست و اهمیت آن توجهات بسیار بیش‌تری را می‌طلبد.

بی‌اطلاعی و عدم مسئولیت محیط‌زیستی در معلمان و یاددهندگان خود از چالش‌هایی است که کشور با آن روبروست. شبیری و دیگران [۱۴]. این موضوع را در

پژوهش خود مطالعه نموده‌اند. در واقع، حتی با فراهم بودن امکانات لازم و همچنین عزم برنامه‌ریزان و مسئولان در ارتقای آگاهی‌های محیط‌زیستی، چنانچه معلمان از سطح سواد و آگاهی محیط‌زیستی پایینی برخوردار باشند، امید چندانی نمی‌توان به پیشبرد اهداف محیط‌زیستی داشت. زیرا که لازمه آموزش مناسب، اشراف طرف آموزش‌دهنده بر موضوع می‌باشد. این امر تاحدودی طبیعی به نظر می‌رسد، چرا که اقدام موثری جهت آموزش این قشر در نظر گرفته نشده است. سازمان‌های غیردولتی محیط‌زیستی دارای ظرفیت‌های مناسبی برای آموزش محیط‌زیست هستند. کمک به اطلاع‌رسانی و اشاعه فرهنگ محیط‌زیستی، تقویت مشارکت‌های عمومی در زمینه محیط‌زیست، نظارت بر پروژه‌ها و فعالیت‌های توسعه‌ای و ... بخش کوچکی از فعالیت‌های سازمان‌های غیردولتی در سایر جوامع است. شایان ذکر است که در دستور کار ۲۱ در فصل ۳۶ نیز بر اهمیت این سازمان‌ها در زمینه آموزش محیط‌زیست تأکید شده است. متأسفانه سازمان‌های غیردولتی در ایران به خصوص در زمینه محیط‌زیست چندان فعال نبوده‌اند. گرچه برخی از انجمن‌ها و سازمان‌های مردم‌نهاد در این حوزه فعال هستند، ولی در مقایسه با سایر کشورها چندان مطلوب به نظر نمی‌رسد. نبود فرصت‌های شغلی برای فارغ‌التحصیلان این رشته از دیگر چالش‌هایی است که آموزش محیط‌زیست در ایران با آن روبروست. کمبود منابع فارسی با محوریت آموزش محیط‌زیست از جمله چالش‌هایی به شمار می‌آید که علاقه‌مندان به این حوزه را با مشکلات بسیاری مواجه کرده است.

۸- آموزش محیط زیست در کشورهای دیگر

در اغلب کشورها، در تمامی مراحل تحصیل، موضوعات مرتبط با محیط‌زیست در برنامه درسی مطرح شده است،

همایش ارتقای کیفیت آموزش

انجمن علمی آموزشی معلمان

بر مبنای درک و فهم جهانی

جمهوری اسلامی ایران

فیزیک شهر تهران

برای زیست بهتر

وزارت آموزش و پرورش

۲۸ بهمن ماه ۱۳۹۵

تهران

را از سوی دولت می‌طلبد. گرچه دولت به تنهایی در بروز این وقایع و همچنین پیشگیری و اتخاذ راه‌حل‌های لازم دخیل نیست و سازمان‌ها و گروه‌های مردم نهاد و همچنین تک تک افراد در این باره مسئول می‌باشند. با این حال، دولت در امر سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و اجرای بسیاری از طرح‌های پیشگیرانه و ترمیمی نقش بسیار مهمی را به عهده دارد. براساس دستور کار ۲۱، برنامه توسعه پایدار جزء مسئولیت‌های دولت است. یکی از این شیوه‌هایی که دولت در حوزه محیط‌زیست می‌تواند ورود کند، سیاست‌گذاری در مورد آموزش حفاظت از محیط‌زیست و حمایت از برنامه‌های اجرایی است.

کنفرانس آموزش محیط‌زیست سال ۱۹۷۷ تفلیس پس از بحث‌های مفصل و متعدد خود اعلام داشت که در برخورد با مسایل محیط‌زیست، آموزش نقش اصلی را بر عهده دارد. این آموزش باید بخشی از نظام مدرسه، آموزش‌های غیررسمی و برنامه‌های رسانه‌های جمعی را تشکیل دهد. هدف اصلی از آموزش محیط‌زیست آن است که مردم خود مسایل محیط‌زیست را درک نموده و رفتارها و فعالیت‌های خود را در جهت حفظ و احیای آن انطباق و توسعه دهند. البته باید توجه داشت که برنامه آموزش محیط‌زیست در هر کشور بر اثر امکانات ویژه آن می‌تواند مسایل متفاوتی را در برگیرد.

اصل همگانی بودن حفاظت از محیط‌زیست نیز اهمیت همگانی آموزش محیط‌زیست را بیش از پیش پررنگ می‌کند.

با این حال، اینکه سازمان حفاظت از محیط‌زیست به تنهایی مسئولیت آموزش و افزایش آگاهی‌های عمومی در زمینه محیط زیست را به عهده داشته باشد، انتظار نا به جایی است. بلکه نهادها و سازمان‌های مختلف که مسئولیت آموزش را برعهده دارند، باید در راستای آموزش محیط‌زیستی تلاش نمایند.

اگرچه به‌عنوان یک موضوع جداگانه (به صورت اجباری)، گنجانده شده در دروس دیگر و یا به عنوان یک موضوع بین‌رشته‌ای. با این حال، در برنامه درسی تمام کشورها، مسایل محیط‌زیست در درس جغرافیا و موضوعات علمی به ویژه زیست‌شناسی آورده شده است. هرچند مواردی در دروس علوم اجتماعی، آموزش شهروندی و مدنی نیز وجود دارد در برخی از کشورها، آموزش محیط‌زیستی از طریق دروس جداگانه تخصصی ارایه می‌شود، مانند: مطالعات محیط‌زیستی، اصول علوم محیط‌زیست، مدیریت منابع محیط‌زیست، و غیره. آموزش محیط‌زیست تنها وقتی می‌تواند به معنای واقعی موثر واقع شود که نه به‌عنوان یک مبحث لازم و مفید، بلکه جزئی از نظام درسی تلقی شود و این امر هنگامی تحقق می‌یابد که مطالب مربوط به محیط‌زیست جزئی از آموزش‌های کودکان و نوجوانان شده و در درون نظام مدرسه اعمال شود. در همین راستا، دستورکار ۲۱ در حوزه آموزش رسمی بر تدوین راهبردهایی با هدف تلفیق مسایل محیط‌زیستی و توسعه در نظام آموزشی در سطوح مختلف، بازنگری کامل در برنامه‌های درسی جهت توجه به مسایل محیط‌زیستی و توسعه‌ای، ایجاد نهادهای ملی برای هماهنگی و مشاوره در زمینه آموزش‌های محیط‌زیستی، اجرای برنامه‌های آموزشی ضمن خدمت یا پیش از خدمت برای همه آموزگاران، مربیان و برنامه‌ریزان آموزشی، ایجاد مراکز آموزش و پژوهش بین‌رشته‌ای در زمینه علوم محیط‌زیستی و تدوین واحدهای درسی بین‌رشته‌ای در دانشگاه‌ها و سایر مراکز آموزش عالی در زمینه آموزش مسایل محیط‌زیست و توسعه تأکید می‌کند [۱۵].

۹- بحث و نتیجه‌گیری

گزارش‌ها و آمارهای تکان‌دهنده از وضعیت محیط‌زیست در ایران در طی سال‌های اخیر، همگی توجه و عنایات بیش‌تری

همایش ارتقای کیفیت آموزش

انجمن علمی آموزشی معلمان

بر مبنای درک و فهم جهانی

جمهوری اسلامی ایران

فیزیک شهر تهران

برای زیست بهتر

وزارت آموزش و پرورش

۲۸ بهمن ماه ۱۳۹۵

تهران

- تجهیز کتابخانه‌ها به منابع فارسی و لاتین در زمینه آموزش محیط‌زیست.
- بهره‌گیری از پتانسیل وسایل ارتباط جمعی به ویژه صدا و سیما برای ترویج فرهنگ حفاظت از محیط‌زیست.
- مشارکت هرچه بیش‌تر شهرداری‌ها در آموزش محیط‌زیستی و ترویج فرهنگ محیط‌زیستی، و همچنین در فراهم نمودن امکانات لازم برای رفتارهای حامی محیط‌زیست شهروندان.
- وارد کردن آموزش‌های محیط‌زیستی در آموزش‌های ضمن خدمت کارکنان سازمان‌ها و نهادهای مختلف.

شهرداری تهران از جمله سازمان‌هایی است که در این حیطه وارد شده است. اخیراً، تفاهم‌نامه‌ای مابین وزارت آموزش و پرورش و سازمان حفاظت محیط‌زیست منعقد شده است که یکی از نتایج آن، طرح ایجاد مدارس جامع محیط‌زیست در کشور است.

با وجود اقداماتی که تاکنون صورت گرفته، با توجه به بی‌تفاوتی‌ها، تخریب‌ها و سوء استفاده‌های بی‌شمار از محیط‌زیست کشور، آموزش محیط‌زیست در ایران در مراحل اولیه قرار دارد، و از سویی فاصله بسیار زیادی با اکثر کشورهای جهان دارد. لذا، تحول سیاست‌ها و برنامه‌های نهادهای مرتبط با امر آموزش برای پشتیبانی از آموزش‌های محیط‌زیستی بیش از پیش ضروری به نظر می‌رسد.

مراجع

پیشنهادهات

بر اساس مطالبی که در این پژوهش بررسی گردید، پیشنهادهایی برای رسیدن به اهداف آموزش محیط‌زیست ارائه می‌گردد که در ادامه به آن اشاره شده است:

- لحاظ کردن محیط‌زیست و حفاظت از آن در برنامه‌های توسعه‌ای و سایر قوانین و مقررات کشور.
- مسئولیت‌پذیری دولت در ارتقای برنامه درسی با اهداف و محتوای روشن.
- گنجاندن مباحث محیط‌زیستی در تمام دروس در مقاطع مختلف تحصیلی.
- فراهم نمودن امکانات و سرمایه لازم در جهت آموزش‌های تجربی و در محیط طبیعی برای مقاطع تحصیلی مختلف.
- ارائه واحدهای عمومی و اجباری در مورد محیط‌زیست در دانشگاه‌ها برای تمامی رشته‌ها

[1].UNESCO, 2005. UN Decade for Sustainable Development. Retrieved from: http://portal.unesco.org/education/en/ev.phpURL_ID=23292&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

[2].Binstock, Matt, 2006. A Survey of National Environmental Education and Education for Sustainable Development Laws and Policies: Lessons for Canada. Canadian Institute for Environmental Law and Policy.

[3].Agenda 21, United Nations Conference on Environment and Development, 3 to 14 June 1992 Rio de Janeiro, Brazil.

[۴]. محمودی، حسین و ویسی، هادی، «ترویج و آموزش محیط‌زیست، رهیافتی در حفاظت از محیط‌زیست»، علوم محیطی، تابستان ۱۳۸۴، شماره

۸، صص ۵۷-۶۴

[5]www.unicef.org/iran/fa/children_youth_8163.html.

[6]Chander, Rumes, 2012. Issue and Concern in School Science Curriculum. In: Contemporary Trends in Education: A Handbook for Educators. Edited by Vandana Saxena, Dorling Kindersley (India) Pvt. Ltd

همایش ارتقای کیفیت آموزش

جمهوری اسلامی ایران

وزارت آموزش و پرورش

بر مبنای درک و فهم جهانی

برای زیست بهتر

۲۸ بهمن ماه ۱۳۹۵

تهران

انجمن علمی آموزشی معلمان

فیزیک شهر تهران

تکنولوژی محیط زیست، تابستان ۱۳۹۵، دوره چهاردهم، شماره دو، صص

۸۱-۶۱

[۱۲]. مجموعه برنامه پنج ساله چهارم توسعه جمهوری اسلامی ایران،

معاونت برنامه ریزی

[۱۳]. محرم نژاد، ناصر و حیدری، عمران، «تدوین الگوی مدیریتی توسعه

پایدار آموزش محیط زیست برای نسل جوان کشور»، علوم و تکنولوژی

محیط زیست، بهار ۱۳۸۵، شماره ۲۸، صص ۶۸-۷۷.

[۱۴]. سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، (آذر ۱۳۹۰)، قابل دسترسی

در:

<http://www.medu.ir/Portal/File/ShowFile.aspx?ID=da462e1d-b982-46b6-adfd-51ec1295fb5c>

[۱۵]. شبیری، سید محمد؛ سرمدی، محمدرضا و شریفیان، شیوا «نیازسنجی

و تعیین اولویت های آموزشی دانش آموزان و دبیران مقطع راهنمایی در زمینه

محیط زیست»، علوم و تکنولوژی محیط زیست، زمستان ۱۳۸۹، دوره

دوازدهم، شماره چهار، صص ۱۴۳-۱۵۰

[۷]. بادکوبی، احمد؛ هادی پور، مهرداد و پورابراهیم، شراره، «وضعیت

آموزگاران مقطع دبستان شاغل در مناطق آموزش و پرورش تهران در زمینه

موضوعات زیست محیطی و روش های ارتقای آگاهی»، فصلنامه

محیط زیست، ۱۳۷۹، شماره ۲۷.

[8]. UNESCO, 1977. Final report: Tbilisi Inter-governmental Conference on Environmental Education Paris: UNESCO

[۹]. خطیبی، عطیه و فاخران، سیما، «مقایسه رویکرد زیست محیطی برنامه

سوم تا پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی

ایران»، دومین کنفرانس برنامه ریزی و مدیریت محیط زیست، ۲۶ و ۲۷

اردیبهشت ۱۳۹۱، تهران.

[۱۰]. گزارش عملکرد سال ۱۳۹۲ دفتر آموزش و مشارکت مردمی،

<http://www.doe.ir/Portal/home/?127129/%D8%B9%D9%85%D9%84%DA%A9%D8%B1%D8%AF>

[۱۱]. شبیری، سید محمد؛ همتی، زهرا «بررسی وضعیت آموزش

محیط زیست در کشور ایران و مقایسه آن با سایر کشورهای جهان»، علوم و

A Study the limits of environmental education in formal and informal education in Iran

Ashrafoalsadat Shekarbaghani^{1,2}

1) The Tehran of Physics Teachers Association

2) The Institute of Research of High School curriculum

Abstract: This study is based on library research. It has studied the existing documents and documents inside and outside the limits of environmental education in the country. The results show that in the field of environmental education and environmental protection in formal and non-formal education does not make, While Iran has maritime boundaries and the weather varied. it is necessary government with policy is to enter in this area.

Keywords: Quality education, environmental education, formal education, informal education.

Email: a20.baghani@gmail.com

Tel: 021-88001042

Mobile: 09123240582